

MALOAZIJSKI STOČARI U MAKEDONIJI**J. F. Trifunski**

Danas retko ko zna da su prošla dva i po veka, tačnije oko 250 godina, od kada je turska državna vlast u istočni deo Makedonije (levo od Vardara) naselila maloazijske stanovnike Juruke, po zanimanju izrazite stočare. Oni su stara muslimansko-turska grupa i danas raširena u svojoj matičnoj zemlji.

I

Ako se posmatra karta istočnog dela Makedonije primećuje se da navedena teritorija leži približno u središtu Balkanskog poluostrva. Kroz taj deo Makedonije, do izgradnje pruge dolinom Vardara 1873. godine, vodila je glavna drumska saobraćajnica pravca JI—SZ, tačnije pravca Solun (ili Serez) — Strumica — Štip — Skopje.

U geografskom pogledu istočni deo Makedonije predstavljaju kotlinske nizije, prostrana polja i planinski masivi oko kotlina. Navedeni geografski položaj i reljef od velikog su značaja za klimu navedene oblasti. Kiša leti retko pada i tada je temperatura vazduha visoka. Ima dana i noći koji su zbog vrućina osobito teški. Reke malih tokova presuše, dok su druge reke sa malo vode (npr. Bregalnica). Tek proleće i jesen karakterišu kiše, pa su blaga i prijatna doba. Uglavnom i zima je blaga. Nebo nad istočnom Makedonijom dugo vremena je vedro.

Zato su se preko istočne Makedonije kretale migracije stanovnika iz raznih krajeva, a u vezi s tim značajni su bili razni kulturni uticaji. Zato je istočni deo jugoslavske Makedonije doživio višestruke uticaje i prodore sa strane.

Izvori naših saznanja o Jurucima, ljudima duge stočarske tradicije, u istočnom delu Makedonije zasnivamo na ličnim terenskim geografsko-etnografskim istraživanjima, i na osnovu istorijske dokumentacije.

II

Turska državna vlast oko sredine XVIII. veka u istočnu Makedoniju, zbog bolje zaštite glavne saobraćajne linije i usled strateško-političkih razloga, planski je naseljavala brojne turske maloazijske stanovnike — Juruke i Konjare. Juruci su zahvatili planinska i poluplaninska, uglavnom stočarska naselja, dok su Konjari raspoređivani u nižim zemljoradničkim naseljima.

Ovde će biti reči o tursko-juručkim stočarima u istočnoj Makedoniji. Ova etnička grupa tokom vremena dobro je čuvala svoja posebna obeležja u koja spada i stočarstvo, kao osnovno zanimanje. Kod njih je stočarstvo bilo jedino sredstvo za opstanak ljudi. Nažalost do sada niko nije beležio o tom zanimanju.

Pre direktnog izlaganja o stočarstvu Juruka u istočnoj Makedoniji, treba najkraćim osvrtom prikazati kako su oni raspoređeni u pojedinim našim južnim krajevima. Tereni sa tursko-juručkim naseljima su prostrane visoke

Jovan F. Trifunski, profesor u penziji, Beograd

površine, dugačke planinske kose i dolinske strane. Takvim terenima istočni deo Makedonije raspolaže u većoj meri. Nekoliko predela od naseljavanja Juruka dobila su imena Jurukluk, na primer, Dojranski Jurukluk, Valandovski Jurukluk, Radoviško-strumički Jurukluk, Tikveški Jurukluk i istočni Jurukluk.

Napuštanje matičnih predela u Maloj Aziji i preseljavanje Juruka u Makedoniju, po opštoj tradiciji, nije bilo teško. Iako je to bio odlazak u drugu zemlju, sa nešto drukčijim prilikama, ipak istočni deo Makedonije nalazio se u istoj državi — u Turskoj. Država je na razne načine pomagala navedeno preseljavanje. Zatim prirodni i privredni uslovi navedene makedonske teritorije bili su slični sa krajevima Male Azije.

Juruci su u svojim novim predelima iz nekih sela potpuno potisnuli starije pravoslavno-slovensko stanovništvo, ali ima i sela koja su oni osnovali. Ta nova sela dobila su i imena na njihovom jeziku. Među Jurucima nije bilo poislamljenih makedonskih Slovena.

III

Makedonska teritorija, koju su zahvatili maloazijski Juruci, ima pašnjake, vode i šume, pa su zato tamo uvek postojali važni stočarski predeli. Ti tereni su naročito poznati po odličnim pašnjacima na planinama Belasici (valandovski deo), Ograždani (strumiski deo), Pljačkovići (radoviški i štipski deo), Plaušu (valandovski deo) i Serti (tikveški deo).

Do kraja turske vladavine 1912. godine i u periodu između dva svetska rata, nije bilo nijednog juruškog sela u Makedoniji i ni jednog njihovog domaćinstva koje u najvećoj meri ili isključivo nije živelo od gajenja stoke. Najviše su gajene ovce i koze. Od krupnije stoke gajili su se konji i goveda. Preci ovog stanovništva i u Maloj Aziji (Anadoliji), njihovoj staroj postojbini, gajili su iste vrste stoke.

Inače, odnos između brojeva pojedinih vrsta stoke povremeno se menjao u pojedinim naseljima. To je zavisilo od prirodnih uslova, na primer, od jakih suša koje su povremeno vladale u Makedoniji. U Tikveškoj kotlini levo od Vardara čak su pojedina juručka sela propala usled suše koja se redom ponavljala nekoliko godina (J. Cvijić, V. Radovanović). Juručki stoku povremeno su desetkovale i razne bolesti — »moriје«. Naročito su stradale ovce. Iza drugog svetskog rata broj koza opao je usled poznate zakonske zabrane da se gaje.

Prosečno uzeto juručka domaćinstva, sve do kraja turske vladavine 1912. godine i u međuratnom periodu, imale su po 5—7 konja, 100 ovaca, 50 koza i po oko 10 goveda. To je bilo znatno bogatstvo. Pomenutim brojem stoke juručko stanovništvo snabdevalo se u dovoljnoj količini mesom, mlekom, sirom, lojem; snabdevalo se sirovinama za izradu odela i obuće — vunom, kožom i drugim.

Stočarstvo juručkih domaćinstava tokom cele godine baziralo se na prirodnim osnovama. Kako je napred rečeno, nešto dalje od naselja nalazili su se prostrani pašnjaci na masivima planina. Stanovnici koji su imali više stoke, leti su izgonili stoku na planine i tamo se u privremenim stanovima boravilo od početka maja do kraja septembra. Bilo je to uglavnom ekstezivno

ili tako zvano jeftino stočarstvo. Planinski pašnjaci bili su preplavljeni juručkom stokom. Samo zimi za kratko vreme gajenje stoke imalo je štalski karakter.

Od stoke tokom cele godine juručki stočari imali su najbolju hranu i dobijali su sirovine za izradu odeće i obuće. A sa novcem od prodate stoke i kvalitetnih stočnih proizvoda snabdevali su se onim što im je bilo potrebno u domaćinstvu. Jesen i proleće, kao periodi za prodaju stoke, važili su kao važni odseci ekonomske godine stočara.

Trgovačka središta za prodaju žive stoke i stočnih proizvoda bili su gradovi Štip, Radovište, Strumica, dok se do 1912. godine živa stoka, naročito ugojeni ovnovi, prodavala u Solunu i Serezu. S proleća se poglavito prodavala jagnjad i jarad.

IV

Kada su se završili ratovi 1912—1918. godine, nastalo je ne veliko opadanje stočarstva, jer se tada deo juručkih stanovnika iselilo u Tursku. Međutim, za stočarstvo sudbonosni su bili drugi svetski rat i prve godine iza rata. U periodu 1950—1965. godine pokrenuto je snažno iseljavanje u Tursku juručkih stočara, što je naglo uslovalo opadanje stoke i stočarske privrede.

Danas ima tursko-juručkih sela u Makedoniji koja čak više nepostoje. Gledao sam kako su kiše, vetrovi i snegovi brzo rušili seoske kuće. Mestimično se vide beli kameni »nišani« u napuštenim grobljima. Samo jedna četvrtina Juruka nije iseljena. Ti stanovnici i dalje gaje stoku, ali ne u broju kao ranije. Zato se bogate ispaše ne iskorišćuju potpuno. U slučaju potrebe današnji stočari udružuju manja stada na ispašama i tako ovu stoku čuva jedan čobanin. Zajedničko je i mleko od koga se prave razne vrste sireva, koji se dele po broju glava stoke.

Novo je i to što ponegdje kod Juruka sada stočarstvo nije jedino sredstvo za opstanak ljudi kao ranije. Dopunsko zanimanje je ratarstvo. Pojedini Juruci već su dobri proizvođači žita i duvana.